

Koldingbogen

ÅRSTAL:	1975
FORFATTER:	Viggo Jørgensen
TITEL:	Sdr. Stenderup før og nu
KORT RESUME:	Barndomserindringer fra årene omkring århundredskiftet. Sdr. Stenderup omkring 1900 tallet

Sdr. Stenderup før og nu

*fhv. vejformand Viggo Jørgensen fortæller barndomserindringer
fra årene omkring århundredskiftet*

En dag kom en gårdmand fra Sdr. Stenderup ind på værkstedet i Låsbygade og skulle hente noget seletøj, og da min far hørte, at de manglede en sadelmager i Sdr. Stenderup, besluttede han at tage derud og drive sit håndværk. Det var jo et af de otte sogne, og der var mange store gårde, så der var nok at lave. Han lejede et gammelt hus, der hørte til gården Thygesminde, og værkstedet havde han nede i byen i en lille stue, han lejede. Det var jo sådan dengang, at vognene, der kørte med mælk til mejeriet, havde seletøj med fra de forskellige gårde, og så skulle han jo have værksted i nærheden. Omkring 1890 blev der bygget et hus hvor der skulle være pøgeskole og ansættes en lærerinde, og på loftet fik min far så lejlighed og værksted, mod at min mor skulle gøre skolestu-

en ren og have lærerinden på kost. Huset er der endnu, det er Sdr. Stenderup Brugsforening, som blev flyttet derned, efter at der var bygget en ny lille skole, hvor der nu er lærerboliger. Brugsen blev flyttet fra Gammelhjem, hvor en fru Ulldal var uddeler. Jeg blev født mens vi boede i skolen, det var 1895. Da skolen blev nedlagt og lavet om til brugsforening, flyttede min far over vejen, og lejede et hus, der ligger der endnu. Det er lige efter De gamles Hjem. Lige over for huset, på den anden side af vejen, lå der en stor branddam, hvor der er nu bygget et hus. Jeg var meget interesseret i den dam, men det var mig forbudt at gå derover.

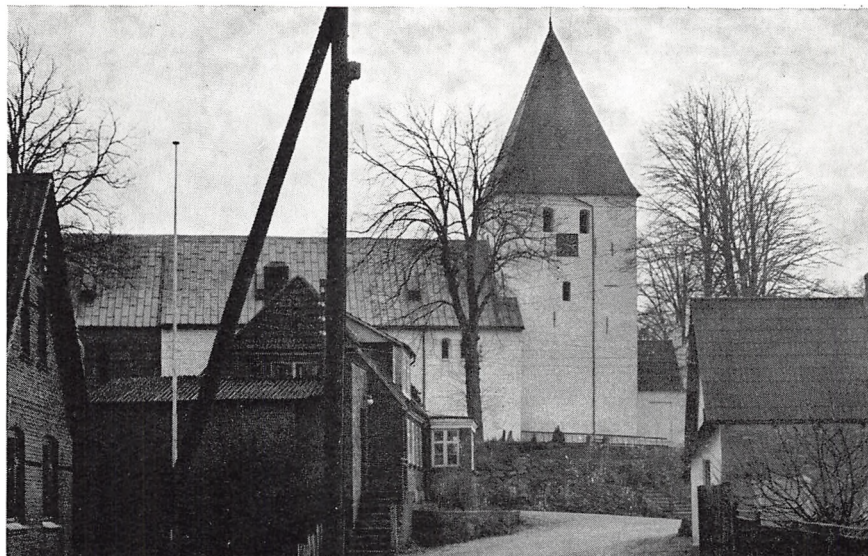
Om vinteren løb de store børn på skøjter. Jeg var ca. 6 år dengang. En dag lavede jeg et par små brædder til, som jeg

bandt på mine træsko, og så sneg jeg mig over til dammen, for at prøve, om jeg kunne skøjte på dem. Det havde været tøvejr i flere dage, og isen var blevet skør, men jeg prøvede inde ved kanten. Pludselig blev begge ben væk under mig, og jeg skred ned i det kolde vand, men en kone, der kom på vejen, hørte jeg skreg, og alarmerede min far, som sad inden for vinduet i værkstedet, og han kom og fik mig op, inden jeg var kommet ind under isen. Jeg kom af tøjet og i seng, og siden den tid kunne jeg holde mig fra dammen.

I 1902, samme år jeg kom i skole, vandt min far 2500 kr. på en kvart seddel i Klasselotteriet. Det var jo en masse penge dengang, og han købte da en byggegrund i byen, og byggede et hus; det kostede 4000 kr., og grunden 500 kr., så det var anderledes

priser dengang. Nå, men jeg kom som sagt i skole 1902. Det var en ny skole med 2 klasser, 1ste og 2den, og to ugifte lærerinder, som boede oven på klasserne. Jeg gik i 1ste klasse 1 år, og i 2den klasse 2 år, og så kom jeg op i den store skole, der lå ved kirken, som den gør den dag i dag. Der var to klasser, en tredje og en fjerde, og i hver af klasserne gik vi 2 år, og så var den skolegang forbi. I tredje klasse havde vi en lærer, der senere kom til Kolding Drengeskole. Han var en hård lærer til at slå, for en lille forseelse fik vi et par knaldende lussinger, men når det var en større affære, blev vi taget med op på hans værelse. Han var ugift, og boede oven på skolen. Der skulle vi stå på gulvet og bukke os med hænderne om anklerne, og så havde han nogle lange hasselkæppe, som han skar ude i hegnene, de var godt tørre, og så fik vi på den stramme buksebag en ti til femten slag, så det sved godt i enden, når vi listede ned ad trappen. Den gamle degn vi havde i fjerde klasse, havde også posthus at passe. Hver morgen kl. 8^{1/2} kom den kørende post fra Kolding med posten, og så forsvandt degnen ind på postkontoret. Vi var så sat til et eller andet, men der blev jo altid halløj når der var gået en tid. Så kom han farende ind i skolestuen, for de kunne jo høre os inde på postkontoret, og så skal jeg love for, at de der var først for hånden, fik en ordentlig gang tærsk. Han havde en tamp med et par knuder på, og det var med at bukke sig, for den ramte alle steder. Nå, han var nu en god degn, for når bare man kunne læse rigtigt, regne og skrive godt, så var han ikke så nøjeregnende med, om vi ikke vidste hvor en flod var, når vi havde geografi. Vi var jo alle småfolksbørn, og som han sagde, »I får jo ikke brug for

så meget udenlandsk«, og det kunne jo forsåvidt være rigtigt nok, for de fleste af os blev jo ved landbruget eller håndværk. Da jeg var godt 12 år, syntes min far, jeg havde godt af at komme ud at tjene en sommer, vi kunne blive dispenseret fra skolen fra maj til november mod en ugentlig skoledag »onsdag«. Vi var en 10–12 stykker, der kom ud at tjene, og jeg kom på en lille gård nede i Gl. Ålbo, hos en ungarl og hans søster. Jeg måtte op hver morgen kl. 4^{1/2} og så skulle jeg malke fire køer, da jeg fik det lært. Bagefter skulle jeg gøre stalden ren, og så når vi havde fået davre, mælkegrød, så skulle køerne ud på marken og tøjres. Senere skulle de jo flyttes og vandes i løbet af dagen, og der skulle hakkes roer og gøres rent i haven. I høsten skulle kornet bindes op og skokkes, og sådan var dagen besat med masser af gøremål. Manden var en hidsig krabat og der vankede tit en øretæve, men hvis søsteren var ved siden af, slap jeg, for hun var en god pige og kunne holde hans hidsighed i ave. Tirsdag aften når jeg var færdig med arbejdet, fik jeg lov at løbe hjem, for om onsdagen skulle jeg jo i skole. Det var vel nok dejligt at komme hjem til sin

mor, der vankede jo altid en godbid af et eller andet. I skolen sad vi mest og sov og undervisningen blev der ikke meget af. Degnen så gennem fingrene med hvis vi tog en lur, han vidste nok, at de andre dage var vi tidligt oppe, så han sagde ingenting til det. Jeg fik 30 kr. for de seks måneder, det var lønnen dengang.

Året efter jeg havde været ude at tjene, kom jeg op på gården Kathrinebjerg, som grosserer N. P. Stenderup fra Kolding havde købt. Det var en gård med 7 spand heste og 60 malkekøer, og der var en bestyrer på gården, der havde alle folkene på kost. Jeg var sådan en slags stik-i-rend dreng, og hjalp med alt hvad der faldt for. Der var meget eng til gården, og de høstede med le, og det var et flot syn, når 10–12 mand gik i rad og mejede græsset. Dengang blev der jo brygget gammeltøl, og det var stærkt og så var brændevin jo billigt dengang, 24 øre for $\frac{3}{4}$ liter. De havde nogle store lerdunke, kaldet »skæggemænd« der kunne tage 5–6 liter øl, men så kom de en fl. brændevin i og et pund puddersukker, og når den blev rystet godt rundt og sat ned i et vandhul så den blev kold, så var der ingen der sagde nej tak. Det hændte jo også, at

jeg måtte op i brugsen efter en ny fl. brændevin og hjem på gården efter mere øl, men det syntes jeg var sjovt for der vankede altid en femøre eller to til bryst-sukker.

Da høsten var forbi holdt grosserereren et ordentlig høstgilde. Han lejede forsamlingshuset »Dannevirke«, og det begyndte med suppe og steg kl. 2 om eftermiddagen, så senere fik vi kaffe og alle slags kager. Kl. 7 fik vi smørrebrød og der var øl og dram og en hel mælkejunge fyldt med gammeltøl. Der var Lomholdts orkester med 3 mand fra Kolding til at spille til dans, og festen fortsatte til kl. 5 om morgenen. Det var en begivenhed med så flot et høstgilde, og folk sagde da også, at et sådant gilde gjorde grosserereren populær.

Ja der er jo så mange ting man kunne skrive om, men lad mig nøjes med nogle eksempler: Året før grosserereren overtog gården, havde daværende ejer fået den første selvbinder til sognet. Før den tid høstede de jo med en maskine de kaldte aflægger. Den høstede kornet, og der var fire vinger som gik rundt og smed en stak korn ud så det passede til et neg, men selvbinderen kunne både høste og binde kornet med en slags høstbindegarn. Jeg kan huske, at da den

skulle gøres klar, og til at høste, var der så mange gamle mænd og koner og børn, der skulle se fænomenet, for der blev jo sagt, at den både kunne høste, binde kornet og skokke det, det var at sætte det sammen, men det sidste kunne den nu ikke. Folk var bange for at der ikke blev noget at tjene i høsten, som var den bedste tid af året. Min far var glad da selvbinderne kom igang, for de brugte nogle sejl af sejldug til at trække kornet op til bindeapparatet, og de gik tit i stykker, navnlig hvis de blev våde og så skulle de repareres, så far havde travlt i den tid, da sad han tit på værkstedet fra kl. 4 om morgenen til 10 om aftenen. Jeg tænker tit på hvor lidt folk fik for deres arbejde dengang. En malkekone fik 1 øre for at malke en ko, og hver malkekone havde ca. 20 køer at malke morgen og aften, så det var 40 øre om dagen, men det var nødvendige penge. Manden der gik ud som daglejer tjente 1 kr. om dagen og kosten om vinteren, og 1½ kr. om sommeren og så var arbejdsdagen 9 timer om vinteren og 10 til 11 om sommeren. Det var i det hele taget en fattig tilværelse for arbejdsfolk i disse år. Mændene gik tidligt om morgenen med kæppen i hånden og en mælkespand som de fik fyldt

med skummet mælk på gården hvor de arbejdede. De fik jo kosten, men om aftenen tog de deres brød i et tørklæde, og som regel fik de nogle stk. brød fra de faste karles ration, og så traskede de hjem, hvor børnene så fik deres andel af brødet og mælken. Brændet til at fyre med, samlede konen og børnene i statsskoven, det var nedfaldne grene, som kaldtes »Trøjs«. Efter flere dages storm, var der gerne meget at samle, og der var mange grene på et lårs tykkelse imellem. Folk gav ingenting for at samle det, og når de så havde et par læs samlet sammen, lånte manden et par køretøjer på gården hvor han arbejdede, det var gerne om søndagen, og karlene der kørte hestene, ville gerne køre, for der vankede jo altid varme æbleskiver og kaffepuncher. Brændevin var jo billigt dengang, men den var jo ikke så stærk som nu, kun 7% eller 8% grader, så der kunne jo konsumeres meget inden folk blev fulde. Hvad angår tøjet til familien var det også småt. Manden fik som regel noget aflagt tøj af proprietæren og hvis noget ikke passede, blev det syet om til børnene. På fattiggården var der også nogle, der lavede lidt. Der var en krøbling, som vi kaldte Christen Hægtemager,

han lavede forskellige ting af ståltråd, som piskeris, musefælder, hægtespænder m. m., når han så havde lavet en portion, tog han dem på ryggen, og så krykkerne under armene, han kunne ikke støtte på det ene ben, så han hoppede af sted, og så fløj genstandene på ryggen op og ned. Det grinede vi børn jo af, men det var forkert af os.

I 1909 blev der bygget et elektricitetsværk i sognet, og det var en begivenhed, men det var dyrt at få lys indlagt, og min far var ikke med på det, så han fortsatte med sine petroleumslamper. De der havde fået lys, såsom bageren, skomageren med flere, skyndte sig at slukke når folk var gået, og det morede far sig meget over, han var jo fra den tid, hvor folk kun havde tranlamper, så han syntes, at petroleum var flot nok.

Som dreng var det en stor begivenhed, når der udbrød ildebrand i en gård eller et hus, og efter at gårdene havde fået elektricitet indlagt, brændte der flere gårde. Mange steder var kablerne lagt på udsatte steder, hvor fugten og vandet trængte ind, og så blev der kortslutning og så brændte det. Min far var brandkaptajn ved sognets sprøjte, og når der var brand blev der kimet med kirkeklokken selv om det var nat. Det var uhyggeligt. Vi boede kun 100 meter fra sprøjtehuset, og min far var altid første mand på pletten. Der kom så en karl med heste fra den nærmeste gård, og min far og muremesteren, der var strålemester kørte afsted alt hvad hestene kunne løbe.

Jeg kan særlig mindes en brand, en aften i januar måned. Der blev kimet med kirkeklokken, og det viste sig, at det var gården »Juhlsminde« på Varmark der brændte. Klokken var ca. otte om aftenen og det var sne og klingrende frost.

Min far var straks henne ved sprøjtehuset og fik låset op, og lidt efter kom en karl med et par heste, og da de var spændt for sprøjten, sad min far og strålemesteren op, og karlen kørte hestene. Jeg og en kammerat hoppede op bagpå sprøjten, vi sad bagved karret, så min far kunne ikke se os, og så fik vi en ordentlig køretur. Det var med at holde sig fast, for sneen var meget ujævn, og karlen kørte alt hvad hestene kunne løbe. Men lige som vi kom til gården, hoppede vi af, for vi var godt forfrosne. Det var en staldlænge der var ild i, og efterhånden kom der mange folk til, og de begyndte at vælte murene da taget var skredet. Tilbage stod der en stor skorsten, og nogle mand forsøgte at vælte den, og det lykkedes også, men desværre væltede den ned over en fyldt petroleumstønde, med det resultat at tøndens eksploderede. Det var et frygteligt ildhav, og flere af de karle som var nærmest blev forbrændt og smed sig i sneen og skreg. Der var en fem til seks karle som var blevet forbrændt på hænder og i ansigtet, og de blev kørt på sygehuset i største hast. En af dem var en dreng på 15 år, og han havde ar i ansigtet hele sit liv.

Hvert år blev der holdt klapjagt i statsskovene, og så skulle de bruge nogle drenge til at hjælpe med til at klappe. Vi var gerne en 11–12 drenge der deltog, og vi blev fordelt mellem skovkarlene og skovløberne, og så gik vi i en lang kæde gennem hver afdeling og slog på træer og stammer med en tyk stok. Så sad skytterne på den anden side af afdelingen og skød vildtet når det kom farende ud. Det var et strengt arbejde at traske gennem krat og underskov, og daglønnen var en krone om dagen. Det tog to dage at gå skovene igennem. Lidt over middag spiste jægerne

deres frokost på Løverodde, og når de var færdige, fik vi hvad der var levnet, og det var noget godt smørrebrød de herrer havde med, så vi kunne nok gøre lyst i fadene. Der var jo heller ikke sparet på snapsene som de indtog, og jeg kan huske, at da frokosten var forbi, skulle vi gennem en afdeling, hvor der var mange rådyr, og da vi var kommet igennem viste det sig, at jægerne kun havde skudt et dyr, ikke fordi der ingen dyr var kommet, men de havde bare ikke kunnet ramme dem.

I 1910 da Sydbanen blev åbnet, betød det jo en vældig forandring for sognets beboere. Toget kørte en 3–4 gange dagligt, og bøndernes børn kunne rejse med toget ind til de højere læreanstalter i Kolding. Samtidig begyndte bønderne at dyrke sukkerroer, som blev sendt med banen til saftstationen i byen, og om sommeren kunne koldingenserne tage med toget på udflugt til Skamling og Hejlsminde. Banen blev som bekendt nedlagt efter anden verdenskrig, og nu besørges trafikken af rutebiler.

Ja det var lidt om hvordan udviklingen er skredet frem gennem 70 år. Jeg vil håbe for mit gamle fødesogn, at land- og byzoneloven må blive lavet om, så der kan blive bygget flere

huse i sognet, for ellers vil sognet sygne hen. Landbruget bruger jo ikke så mange folk mere nu de er mekaniserede, og industri er der jo ikke noget af, men sognet er jo et af de kønneste af de otte sogne, og hvis der boede flere folk i sognet, kunne de forskellige faciliteter bevares for fremtiden. Når jeg af og til tager ned på kirkegården, hvor mine forældre, søskende og min hustru ligger begravet, og hvor der også er plads til mig, mindes jeg alle de mennesker som boede i husene dengang, og som nu er borte.

Og hvad med fremtiden...

af arkitekt Klaus Vedel

Sdr. Stenderup hører til blandt de mere karakteristiske landsbyer i Kolding Kommune.

Byen har indtil i år, 1975, været placeret i landzone og har derfor ikke haft nogen egentlig byudvikling.

Borgerne i Sdr. Stenderup har ønsket en vis udvikling, og Kolding Kommune har nu udarbejdet en partiel-dispositionsplan samt en byplanvedtægt, som angiver retningslinier for den eksisterende og fremtidige bebyggelse.

Landsbyen som et funktionsfællesskab eksisterer ikke idag. De fleste arbejdspladser findes uden for i de store byer. Dette gælder også Sdr. Stenderup, men det er kommunens målsætning at stimulere det eksisterende service-niveau, bl. a. ved at der gives tilladelse til opførelse af ca. 5 huse årligt. Men derved vil Sdr. Stenderup også kunne blive en forstad til Kolding by, på samme måde som Bramdrupdam, Sdr. Bjært og Vonsild. Denne konsekvens kan ikke væ-

re ønskelig, og det nødvendiggør derfor en rolig og styret udvikling.

Sdr. Stenderup er den eneste landsby i Kolding kommune, som ikke er »ødelagt«. Den kan være en alternativ byform, en modvægt til de øvrige traditionelle parcelhuskvarterer, som mange finder kedsommelige i deres pænhed og mangel på andre funktioner end »at bo«.

Den romantiske tendens i tiden er netop affødt af den rendyrkede funktionalisme. Man opsøger de mindre byer og beundrer de trange gader, de smukke og opfindsomme haveanlæg, den karakterfulde bebyggelse eller de pyntelige huse. Disse tendenser viser, at der er et behov for at udforme bolig-miljøet anderledes, end man har gjort i den sidste menneskealder.

Tilbage til Sdr. Stenderup. Fhv. sognerådsformand F. L. Hansen har i 1933-34 skrevet en »Hjemstavnsbog«, som fortæller om Sdr. Stenderups historie. Oprindelsen til byens navn

går helt tilbage til år 800, da den hed Stenthorp eller Stendorp. Byen har set noget anderledes ud, end den gør idag. Smeden stak i 1807 ild på Stenderupgård, som desværre nu er nedrevet og ilden bredte sig hurtigt med vinden og lagde hele den sydlige halvdel af Sdr. Stenderup i aske. Det er årsagen til, at byen langs landevejen mere ligner en stationsby. Derimod vidner den nordlige del »Stenholt« om, hvorledes landsbyen har taget sig ud før branden. Om denne bydel skriver F. L. Hansen følgende:

»Stenholt, har til Dato bevareret Præget af ægte, gammel Landsbyidyl. Her er Bindingsværket i Bygningsstilen endnu det fremherskende, og hvis det var muligt, burde denne Bydel fredes i samme Skikkelse ud i Fremtiden, saaledes at Vejreguleringer og Opklistring af moderne Cementkasser til Boliger helt blev forbudt for derved at bevare denne sjældne Idyl af gammel Landsbykønhed for Ef-